

Dat laatste nu is bij de geschonden groepen een algemeen verschijnsel geweest.

Men behoefde na de bevrijding niet langer illegaal werk te doen of diep ondergedoken te zijn, men keerde terug uit gevangenis of concentratiekamp (die terugkeer, waarbij elke opvang ontbrak, komt in het volgende hoofdstuk aan de orde) en men trachtte weer een normaal lijkend bestaan op te bouwen. Voor sommigen was dat onmogelijk: zij bleven van meet af aan in de ban van de verschrikkingen die zij achter de rug hadden – aan anderen, aan veruit de meesten, lukte het wél: zij hadden genoeg psychische energie in reserve om pijnlijke herinneringen geheel of bijna geheel te verdringen. Als evenwel de ouderdom nadert, neemt de psychische energie af – nu komen de herinneringen naar boven. Lichamelijke kwalen voor welke men eigenlijk al veel eerder had kunnen uitkomen (maar die verzwegen of geminimaliseerd werden omdat men, evenals in de oorlog, 'flink' wilde zijn), worden zulk een last dat men hulp zoekt bij een arts: hulp voor vage klachten, te hoge bloeddruk, een hartinfarct of dreigend hartinfarct, neurologische afwijkingen. Men lijdt aan slapeloosheid – daarbij kan de angst een rol spelen dat men, eenmaal in slaap, opnieuw gekweld zal worden door dromen waarin de moeilijkste situaties uit het oorlogsverleden met overweldigende kracht herleven. Men verliest zijn belangstelling voor zijn werk, men raakt vervreemd van anderen, zelfs van de naasten; men schrikt snel, men voelt zich schuldig dat men, terwijl zo velen stierven, nog in leven is; men is prikkelbaar en kan zich moeilijk concentreren. Er zijn voorts irrationele gedragingen in het dagelijks leven die geheel door oorlogservaringen worden bepaald: men hamstert voedsel, komt men in een onbekend huis binnen, dan kijkt men rond hoe men eventueel kan vluchten, neemt men plaats in een trein, een autobus of een vliegtuig, dan gaat men bij de nooduitgang zitten. Dit alles gaat veelal gepaard met minachting voor de eigen persoon, want, aldus in mei '85 de arts W. op den Velde (een van de medici die in het voetspoor van Bastiaans veel aandacht hebben besteed aan de nood waarin talrijke vervolgd kwamen te verkeren),

'er is in het zelfbeeld van de meeste mensen nauwelijks plaats voor de opvatting dat spanningen van dertig of veertig jaar geleden je parten kunnen spelen. De pre-occupatie met het verzetsverleden wordt niet ervaren als begrijpelijk, maar als persoonlijke zwakte of zelfs als een dreigende capitulatie'¹ –

¹ W. op den Velde in het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 1985 (4 mei), p. 837.